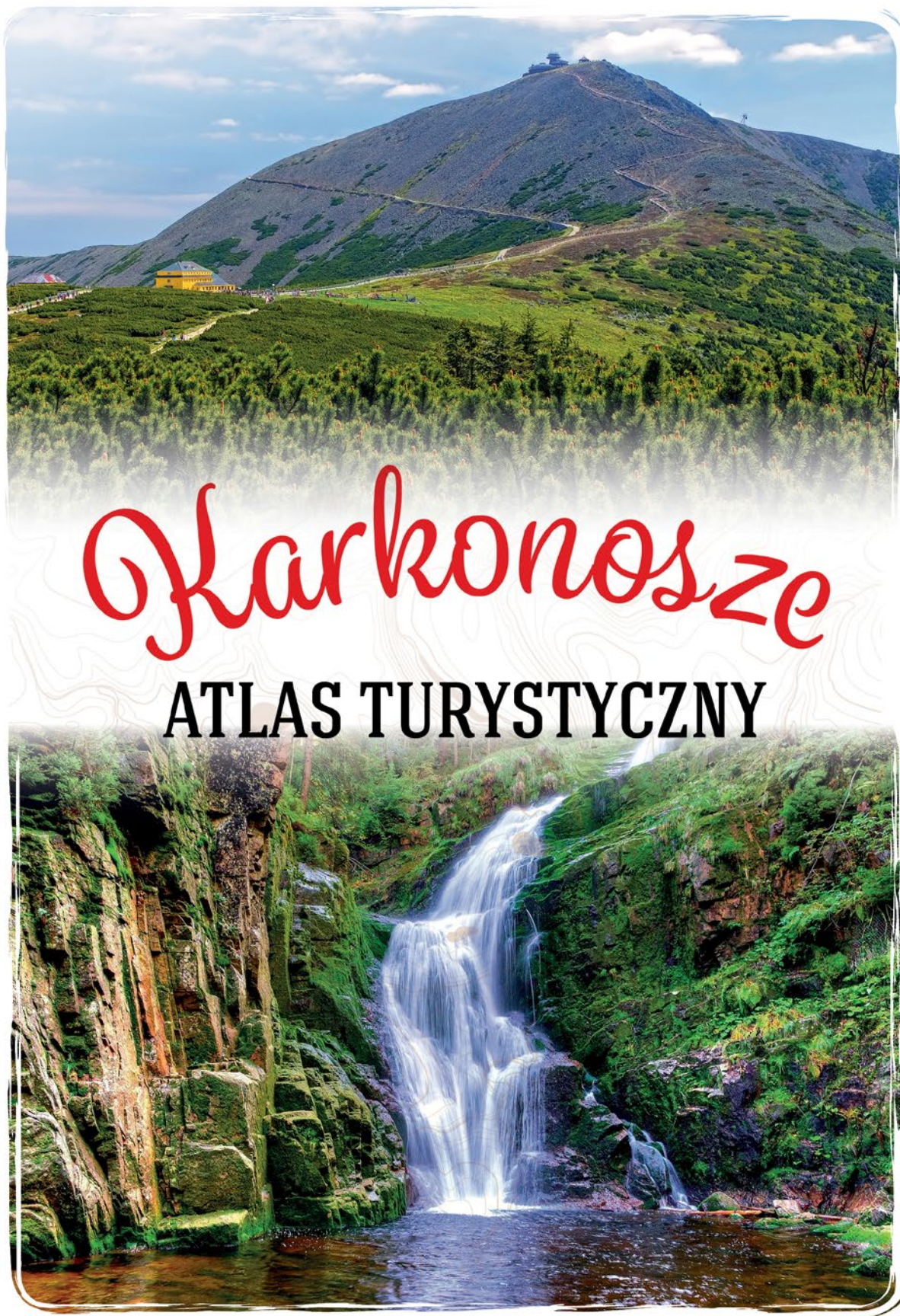
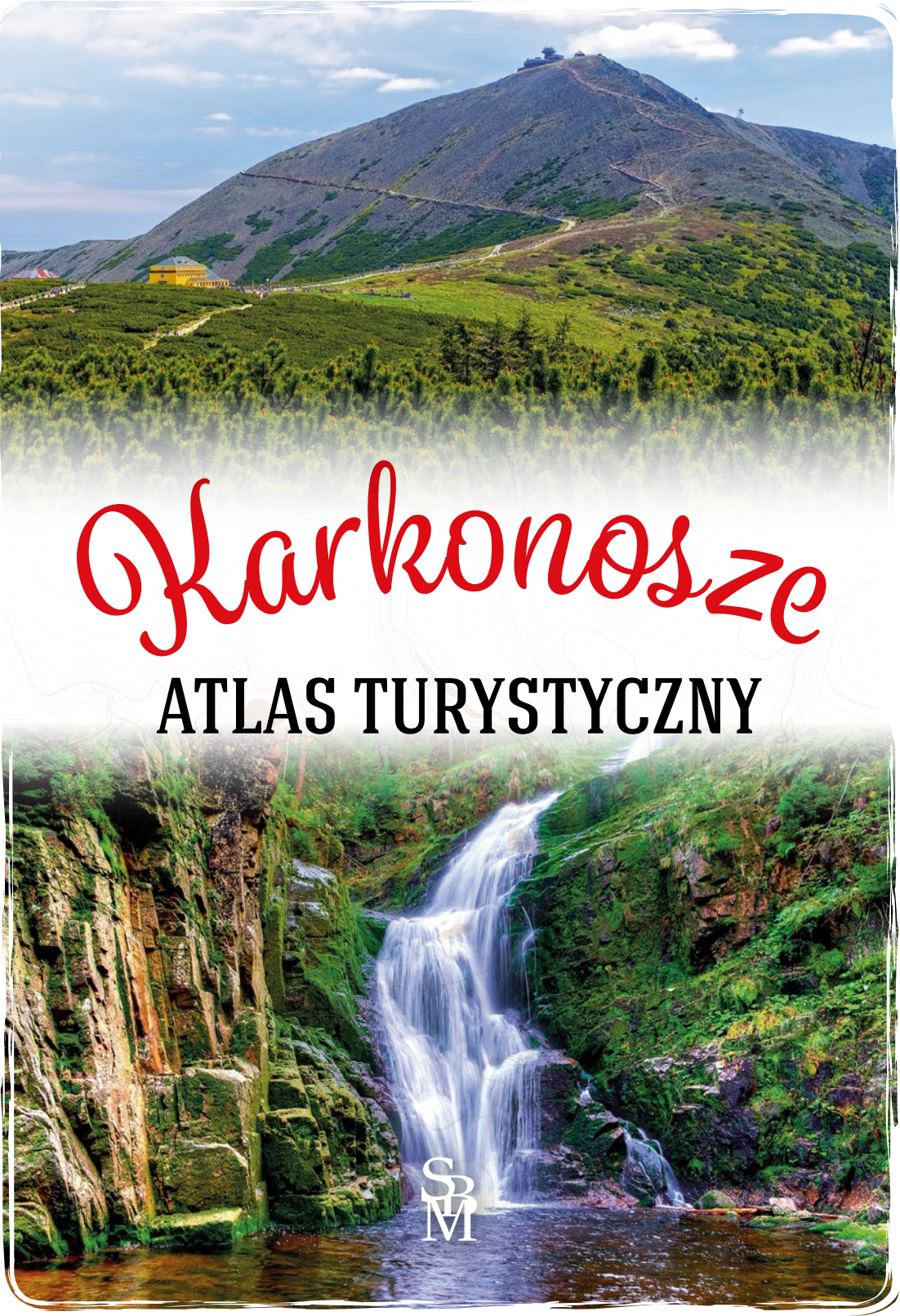

Karkonosze

ATLAS TURYSTYCZNY

Karkonosze

ATLAS TURYSTYCZNY

TEKST: ARTUR URBAN

REDAKCJA: ZESPÓŁ WYDAWNICTWA SBM

KOREKTA: GABRIELA NIEMIEC

PROJEKT MAKIETY: MARIUSZ DYDUCH

PROJEKT OKŁADKI: AMADEUSZ TARGOŃSKI

OPRACOWANIE GRAFICZNE OKŁADKI: JACEK BRONOWSKI

OPRACOWANIE MAP: RADEK PRZEBITKOWSKI

FOTOEDYCJA I OPRACOWANIE GRAFICZNE: JACEK BRONOWSKI

ZDJĘCIA NA OKŁADCE:

front (od góry) – © Lianem | Dreamstime.com, © MagMac83 | Shutterstock.com;

grzbiet (od góry) – © Tomas Indrak | Dreamstime.com, © Artur Bogacki | Dreamstime.com;

tył (dwa zdjęcia) – © Patryk Kosmider | Dreamstime.com

Copyright for text, cover and layout © Wydawnictwo SBM, 2022
Warszawa 2023

Wydawnictwo SBM Sp. z o.o.

ul. Sułkowskiego 2/2

01-602 Warszawa

www.wydawnictwosbm.pl

ISBN 978-83-8222-833-5

SPIS TREŚCI

KALEJDOSKOP 4

Wstęp (6) • Geografia (8) • Przyroda (12) • Historia (20) • *Dawne wędrówki na Śnieżkę* (23) • Kultura (26) • *Wydarzenia kulturalne* (31) • Karkonoska zima (32) • Wędrówki po Karkonoskim Parku Narodowym (34) • Mapa Karkonoszy (36)

TRASY 38

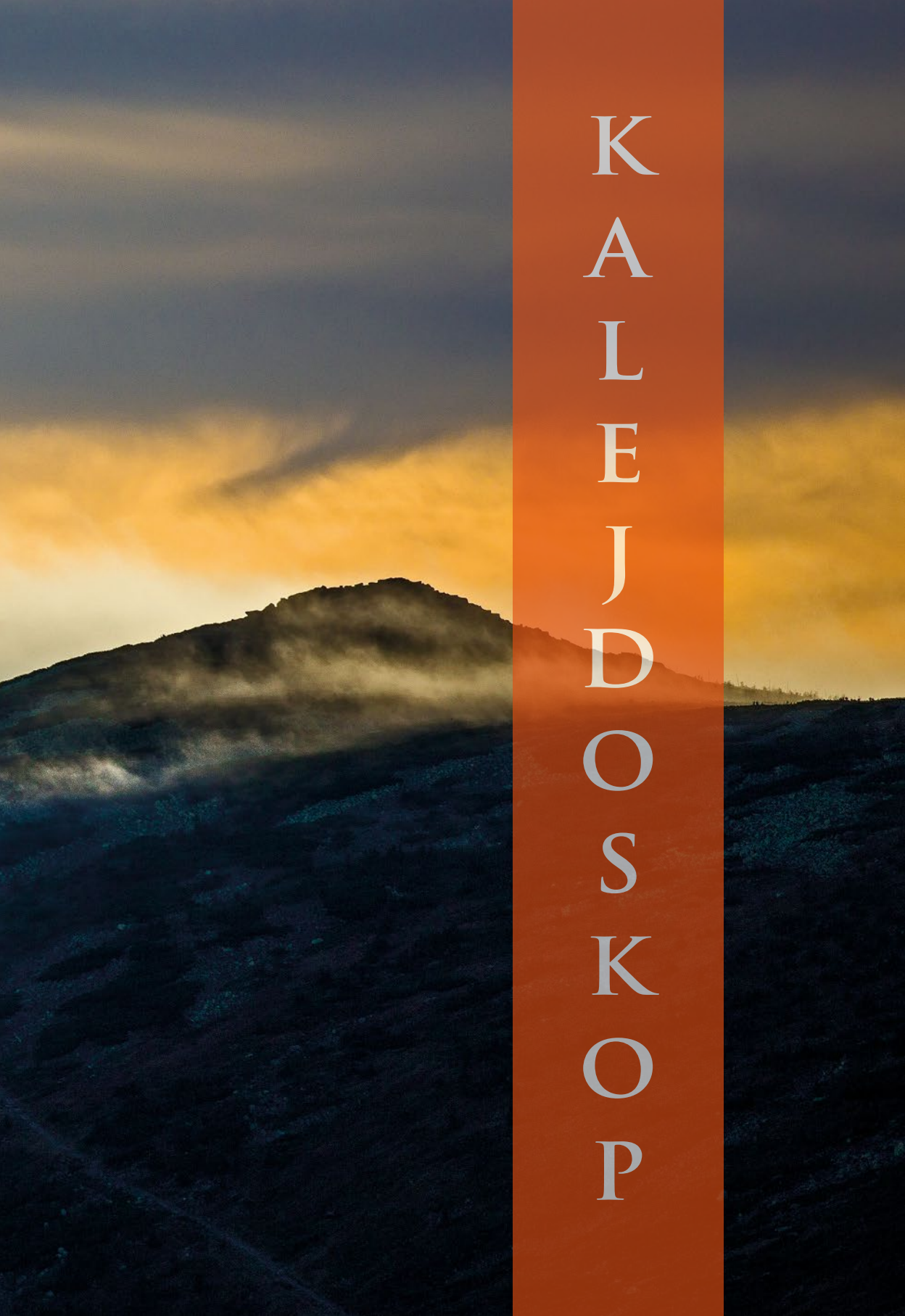
Spacer wokół Szklarskiej Poręby (40) • Widokowa wycieczka na Szrenicę (44) • Do Śnieżnych Kotłów i źródeł Łaby (48) • Łatwa wędrówka na Przełęcz Karkonoską (52) • Widokowa wycieczka na zamek Chojnik (56) • Rodzinna wycieczka do Kotła Małego Stawu (60) • Słonecznik i Przełęcz pod Śnieżką (64) • Na Śnieżkę przez Kocioł Łomniczy (68) • Na Skalny Stół (74) • Grzbiet Lasocki i Malá Úpa (78)

ATLAS OD A DO Z 82

Biały Jar (84) • Borowice (85) • Bóbr (86) • Budniki (87) • Bukowiec (88) • **C**hojnik (90) • Cieplice Śląskie-Zdrój (93) • Czarny Kocioł Jagniątkowski (95) • *Karkonoskie kotły* (96) • Czeska Ścieżka (98) • Czeskie Kamienie i Śląskie Kamienie (99) • **D**olina Pałaców i Ogrodów Kotliny Jeleniogórskiej (100) • Domek Myśliwski (103) • Droga Jubileuszowa (104) • Droga pod Regłami (105) • Droga Przyjaźni Polsko-Czeskiej (106) • **G**rodna (107) • **H**ala Szrenicka (108) • **J**agniątków (109) • Jakuszyce (110) • Jelenia Góra (111) • Jelenka (114) • **K**amienna (115) • Karkonoski Park Narodowy (117) • Karpacz (119) • Kocioł Łomniczy (121) • Kocioł Małego Stawu (122) • Kocioł Wielkiego Stawu (124) • Kopa (125) • Koralowa Ścieżka (126) • Kowary (127) • Kozie Grzbiety (128) • **L**abský důl (129) • **L**abski Szczyt (130) • Łomnica (131) • Łomnica (132) • Łysocina (133) • **M**ały Szyszak (134) • Miłków (135) • Mysłakowice (136) • **O**wcze Skały (138) • *Karkonoskie skałki* (140) • **P**iechowice (142) • Pielgrzymy (144) • Podgórzyn (145) • Przełęcz Karkonoska (146) • Przełęcz Okraj (148) • Przełęcz pod Śnieżką (149) • Przesieka (151) • **R**ównia pod Śnieżką (152) • **S**chronisko pod Łabskim Szczytem (154) • Skalny Stół i Czoło (156) • Słonecznik (158) • Smogornia (159) • Sosnówka (160) • Sowa Dolina (162) • Stanisów (163) • Strzecha Akademicka (164) • Szklarska Poręba (166) • Szrenica (169) • **Ś**cieżka nad Regłami (171) • Śląska Droga (172) • Śnieżka (173) • Śnieżne Kotły (176) • **T**abaczna Ścieżka (178) • **W**ielki Szyszak (179) • *Nowe nazewnictwo Ziemi Odzyskanych* (180) • Witosza (181) • Wodospad Kamieńczyka (182) • *Erozja w górskich rzekach* (184) • Wodospad Podgórznej (186) • Wodospad Szklarki (187) • Wojanów (189) • **Ź**ródła Łaby (190) •

Wieczór w Karkonoszach; widok ze Szrenicy

K A L E J D O S K O P

Zapraszamy w Karkonosze!

Karkonosze, dawniej zwane Górami Olbrzymimi, są najwyższym i najbardziej niezwykłym pasmem Sudetów. To region łączący wyjątkową rzeźbę terenu i bogactwo przyrody z historią i tradycją trzech narodów.

Widoczne z oddali majestatyczne pasmo górskie od wieków istniało w świadomości mieszkańców Śląska i Czech. Było barierą chroniącą granice, terenem poszukiwań skarbów i cennych kruszców oraz miejscem wypasu zwierząt. Z czasem doceniono również jego walory widokowe i przyrodnicze. Dziś Karkonosze są potężnym magnesem dla turystów i sportowców. Jednocześnie jest to również wyjątkowa w skali Europy ostoja dzikiej przyrody, zarówno ożywionej, jak i nieożywionej. Surowy klimat, unikatowa rzeźba alpejska, będąca pamiątką po działalności górskich lodowców, oraz rzadkie, chronione gatunki roślin i zwierząt dopełniają bogactwa tego niezwykłego, choć niewielkiego pasma.

Wybierzmy się zatem na wędrowkę w czasie i przestrzeni. Zajrzemy do skalistych kotłów polodowcowych i do przytulnych schronisk. Być może spotkamy tam tajemniczych Walonów poszukujących minerałów oraz laborantów z Karpacza w skupieniu warzących ziołowe leki lub dotrzemy do źródeł jednej z najdłuższych europejskich rzek, by w drodze powrotnej zjechać w dolinę na legendarnych rogatych saniach. Na pewno usłyszymy tam szum górskich potoków i wodospadów, ale może uda się też dostrzec gdzieś we mgle niewyraźną sylwetkę Rübezahla, czyli Ducha Gór?

▲ Turyści w drodze na Śnieżkę, najpopularniejszy cel wycieczek w Karkonoszach

▼ Czarny Grzbiet we wschodniej części Karkonoszy; w tle Lasocki Grzbiet i Rudawy Janowickie

▲ Karkonosze są popularne wśród turystów zarówno latem, jak i zimą; na zdjęciu zimowy zachód słońca nad Szrenicą

▼ Wodospad Panczawy i Labský důl w czeskiej części Karkonoszy

Choć głównym tematem atlasu jest pasmo Karkonoszy, w tekście zawarto również opisy kilku interesujących miejsc leżących u ich podnóża. Choć formalnie leżą w Kotlinie Jeleniogórskiej (a w dwóch lub trzech przypadkach nawet zahaczają o sąsiednie Rudawy Janowickie), to wraz z Karkonoszami stanowią jedność historyczną i krajobrazową.

Atlas turystyczny. Karkonosze zawiera informacje na temat terenów leżących w Polsce, warto jednak mieć na uwadze, że góry te nie kończą się na granicy państwowej, dlatego zamieszczono również opisy wybranych czeskich zakątków, widoczne lub łatwo osiągalne z polskiej strony. W rozdziale z propozycjami wycieczek fragmenty kilku tras zahaczają też o terytorium naszych południowych sąsiadów.

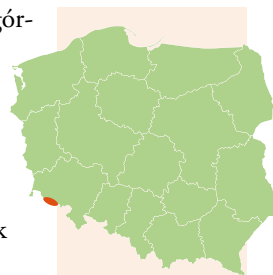
GEOGRAFIA

Karkonosze są zwartym pasmem leżącym na południowym zachodzie Polski, na krańcach historycznego Śląska. Ich głównym grzbietem biegnie granica polsko-czeska. Najwyższy szczyt – Śnieżka (1603 m n.p.m.) – to zarazem najwyższe wzniesienie Śląska, jak i całej Republiki Czeskiej.

Karkonosze są najwyższym pasmem Sudetów – długiego łańcucha górskiego rozpościerającego się na długości ponad 300 km od okolic Budziszyna w Niemczech po Bramę Morawską. Ciekawostką jest układ zarówno Sudetów, jak i wchodzących w ich skład pasm w linii biegnącej z północnego zachodu na południowy wschód, w literaturze geograficznej określany jako kierunek sudecki. Większość pasm ma genezę tektoniczną, co oznacza, że góry te powstały na skutek wypiętrzenia terenu wzdłuż uskoków tektonicznych.

Karkonosze mają około 40 km długości i rozpościerają się od Przełęczy Szklarskiej na zachodzie po Bramę Lubawską na wschodzie. Ich trzon stanowią graniczny Główny Grzbiet (na który składają się Śląski Grzbiet, Czarny Grzbiet oraz Kowarski Grzbiet) oraz równoległy do niego Czeski Grzbiet, znajdujący się w całości na terytorium Czech. Do Karkonoszy zalicza się również nieco niższy Grzbiet Lasocki, ciągnący się na południe od przełęczy Okraj. Ponadto w głębi Czech znajdują się niższe grzbiety zwane zbiorczo Grzbietami Południowymi, a od północnej strony – pas niższych, zalesionych wzniesień między Grzbietem Głównym a Kotliną Jeleniogorską, zwany Pogórzem Karkonoskim.

W budowie Karkonoszy widoczne jest ich tektoniczne pochodzenie. Grzbiety są mocno wyniesione i wyraźnie górują nad otoczeniem. Jeśli jednak uda się pokonać strome stoki i dotrzeć na grzbiet, można długo wędrować wzdłuż pasma bez pokonywania wielkich przewyżśnień.

▲ Schematyczna lokalizacja Karkonoszy na mapie Polski

▼ Śnieżka – najwyższy szczyt Karkonoszy, a zarazem najwyższe wzniesienie Śląska oraz całej Republiki Czeskiej

▲ Rzeka Kamienna w Szklarskiej Porębie

Karkonosze są pasmem zasobnym w wodę. Do najważniejszych rzek po polskiej stronie masywu należą Kamienna oraz Łomnica, jeden z dopływów Bobru. Bóbr, którego źródła znajdują się na Grzbiecie Lasockim, płynie następnie przez Kotlinę Jeleniogórską, zbierając niemal wszystkie wody z północnej strony Karkonoszy i niosąc je do Odry. Z kolei po stronie południowej wypływające z Karkonoszy potoki tworzą Łabę, jedną z głównych europejskich rzek. Ze wschodnich krańców Karkonoszy wypływa Úpa, której wody ostatecznie również trafiają do Łaby, jednak dopiero 80 km dalej, w okolicach Jaromierza. Tak rozbudowana sieć strumieni i rzek w połączeniu z budową Karkonoszy, charakteryzującą się skalnymi progami i uskokami, tłumaczy genezę wielu efektowych wodospadów. Do najpopularniejszych należą wodospady Kamieńczyka i Szklarki po polskiej stronie oraz Labský vodopád i Pančavský vodopád w Czechach.

▼ Wodospad Kamieńczyka

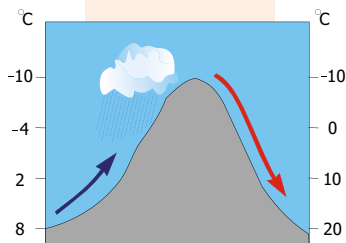
Na uwagę zasługuje też surowy karkonoski klimat. Odślonięcie na nachodzące z zachodu wilgotne masy powietrza sprawia, że warunki naturalne tych gór są znacznie ostrzejsze, niż wynikałoby to z ich wysokości. Średnia roczna temperatura dla Śnieżki wynosi około 1°C, a dla Karpaty około 7°C. Maksimum opadowe przypada na okres letni. W czerwcu i lipcu często zdarzają się ulewę, którym towarzyszą burze, szczególnie groźne dla turystów wędrujących odśloniętym grzbieciem. Chmury burzowe formują się najczęściej wczesnym popołudniem, dlatego wycieczkę w góry najlepiej rozpoczynać z samego rana. Koniecznie trzeba też sprawdzić prognozy pogody – ważne, by były to prognozy dla gór, a nie ogólne, np. dla całego województwa. Dowodem na surowość klimatu jest układ pięter roślinnych. W Karkonoszach poszczególne piętra znajdują się nawet kilkaset metrów niżej niż ich odpowiedniki w Tatrach.

Żartobliwie mówi się, że w Karkonoszach przeciętnie aż dwa dni w roku są bezwietrzne. I choć więcej w tym ironii niż nauki, nie da się zaprzeczyć, że góry te, a zwłaszcza ich szczytowe partie, są bardzo wietrzne. Najmocniejsze porywy wiatru notowane na Śnieżce przekraczają prędkość 200 km/godz. Silny wiatr, zwłaszcza zimą, stanowi zagrożenie dla wędrowców – przyspiesza wychładzanie organizmu, ogranicza widoczność, a zimą przemieszcza masy śniegu, tworząc na krawędziach obniżen terenu nawiane, niebezpieczne poduchy. Nawet latem należy zapakować do plecaka porządne kurtki przeciwwiatrowe.

Częstym zjawiskiem w Karkonoszach jest ciepły i suchy wiatr fenowy, który powstaje, gdy po dwóch stronach przeszkody orograficznej (gór) występuje zróżnicowane ciśnienie atmosferyczne. Cechy fizyczne powietrza zmieniają się podczas pokonywania bariery. Początkowo wilgotne powietrze unosi się i ochładza o około $0,6^{\circ}\text{C}$ na 100 m, aż nastąpią kondensacja i opady. Następnie suche już powietrze przedostaje się na drugą stronę przeszkody i opada, ogrzewając się o około 1°C na 100 m. Wiatry fenowe są silne i porywiste, często powodują przy tym znaczne szkody, w tym wiatrołomy w lasach. Ponadto udowodniono, że mają negatywny wpływ na ludzi – pogarszają nastrój, wzmagają agresję, a nawet przyczyniają się do zwiększonej liczby samobójstw.

Charakterystycznym dla karkonoskiej zimy zjawiskiem jest szadź, czyli lodowy osad, który powstaje, gdy zawarta w powietrzu wilgoć osiada i zamarza w zetknięciu z obiektami – kamieniami, gałęziami, tyczkami lub budynkami. Choć szadź nadaje górcom niezwykle urok,

► Charakterystycznym elementem krajobrazu są granitowe skałki; na zdjęciu Szwedzkie Skały

▲ Schemat powstawania wiatru fenowego

▼ Szadź pokrywająca zabudowania na szczycie Śnieżki

▼ Dawna
kopalnia uranu
w Kowarach

to, bywa też problematyczna, gdy zbiera się jej więcej – dodatkowy ciężar powoduje łamanie gałęzi lub uszkadza infrastrukturę.

Karkonosze są górami o urozmaiconej i interesującej budowie geologicznej. Ich trzon wraz z sąsiednimi Górąmi Izerskimi, fragmentem Rudaw Janowickich oraz częścią Kotliny Jeleniogórskiej należy do Masywu Karkonoskiego – jednostki geologicznej zbudowanej głównie z granitów. Ich wiek szacuje się na około 300–350 mln lat. Ta pozornie jednolita struktura jest poprzecinana młodszymi elementami w postaci żył kwarcowych, aplitowych, a nawet bazaltowych. Nieco inna jest budowa geologiczna wschodniej części Karkonoszy, które powstały ze skał metamorficznych, czyli przeobrażonych – różnego rodzaju gnejsów, łupków i zieleńców. Szczególnym przykładem jest Śnieżka, zbudowana z hornfelsu, twardej, ciemnej skały metamorficznej, bardzo odpornej na wietrzenie i erozję, dzięki czemu jej szczyt wyrasta ponad 200 m nad sąsiedni, granitowy trzon Karkonoszy.

Pozyskiwanie minerałów i surowców skalnych było jednym z pierwszych powodów zainteresowania ludzi Karkonoszami. Poszukiwano tam kamieni szlachetnych i złota. Z czasem rozpoczęto również prace górnicze i wydobywano na niewielką skalę rudy żelaza, łożyska oraz srebra. Wśród cennych minerałów pozyskiwanych w Karkonoszach wymienić należy m.in. występujący w różnych postaciach kwarc (kwarc dymny, kryształ górski, ametysty). Kwarc był też podstawą rozwijającego się w okolicach Szklarskiej Poręby przemysłu szklarskiego. Ponadto w Karkonoszach pozyskiwano granaty, a nawet szafiry. Podczas II wojny światowej i przez kilka późniejszych dekad w okolicach Kowar wydobywano rudy uranu, przeznaczanego głównie na cele militarne (zob. s. 127).

PRZYRODA

Choć od wieków Karkonosze są obszarem zróżnicowanej i intensywnej działalności człowieka, udało się tam ocalić jeden z najcenniejszych kompleksów przyrodniczych w Europie Środkowej.

Flora

Typową cechą krajobrazu górskiego są zróżnicowane piętra roślinne. Wraz ze wzrostem wysokości spada temperatura, pojawiają się silniejsze wiatry, dłużej zalega pokrywa śnieżna. Również podłoże, które w wyższych partiach gór jest skaliste i raczej ubogie, stanowi spore wyzwanie dla karkonoskiej flory. Nic więc dziwnego, że na różnych wysokościach występują zupełnie odmienne zbiorowiska roślinne. Co ciekawe, w Karkonoszach poszczególne piętra rozpoczynają się nawet o kilkaset metrów niżej niż np. w Tatrach. Przykładowo górna granica lasu w Karkonoszach przebiega na wysokości około 1250 m n.p.m., a w Tatrach na 1500 m n.p.m. Leżące powyżej niej piętro subalpejskie, z charakterystycznymi zaroślami kosodrzewiny, które w Tatrach występuje na wysokości 1500–1800 m n.p.m., w Karkonoszach rozpościera się między 1250 a 1450 m n.p.m. Przyczyną takiego stanu rzeczy jest karkonoski klimat, znacznie surowszy niż tatrzański.

Najniższe piętro pogórzy (do ok. 500 m n.p.m.) niemal zanikło w swojej naturalnej formie. Jest to obszar bardzo mocno przekształcony przez działalność rolniczą oraz osadniczą. Niewielkie fragmenty naturalnych zbiorowisk przetrwały m.in. na górze Chojnik oraz w okolicach Wodospadu Szklarki. Są to dość żyzne lasy mieszane z dużym udziałem buka, dębu i lipy. W niektórych dolinach potoków występują górskie olszyny z bogatym runem.

▲ Las mieszany na stokach góry Chojnik

▼ Piętro subalpejskie, z charakterystycznymi zaroślami kosodrzewiny w rejonie szczytu Kopy

▲ Fragment umierającego lasu w Karkonoszach

▼ Monokulturowy las świerkowy w Karkonoszach

Niemal w całości zostało przekształcone również piętro regla dolnego (500–1000 m n.p.m.) – lasy intensywnie eksploatowano na opał i materiał budowlany, przygotowywano też miejsca na pastwiska. Pierwotnie występowały tam lasy mieszane, potem dość niefortunnie zastąpione nasadzeniami świerków na masową skalę.

Charakterystycznym dla Karkonoszy (i niemal całych Sudetów) zbiorowiskiem leśnym jest zajmująca znaczne obszary monokultura świerkowa, czyli las, w którym świerk stanowi zdecydowaną większość drzewostanu. Takie zbiorowiska nie są naturalne. Wprowadzono je sztucznie, w miejscu występujących tam niegdyś lasów mieszanych, które z czasem wycięto na potrzeby lokalnej gospodarki. Świerki były postrzegane w różnego rodzaju przymśle jako atrakcyjny surowiec, ponieważ drzewa szybko rosły i dostarczały dobrej jakości materiału. Niestety, jednogatunkowy las okazał się niezbyt odporny na pasożyty (np. plagę żerującego na świerkach kornika drukarza). Ponadto część posadzonych drzew należała do odmian nizinnych, nieprzystosowanych do surowych, górskich warunków. Dodatkowe szkody przyniosły zanieczyszczenia powietrza, szczególnie nasilone w latach 60. i 70. XX w., kiedy kwaśne deszcze oraz kwaśne mgły spowodowały masowe zamieranie osłabionych drzewostanów. W karkonoskich lasach wciąż jeszcze można zobaczyć spore połamie uschniętego wówczas lasu. Na szczęście współczesna gospodarka leśna jest skupiona na stopniowym przywracaniu urozmaiconego i właściwszego dla tych okolic składu gatunkowego zbiorowisk leśnych.

Regiel górny (1000–1250 m n.p.m.) również składa się w przeważającej mierze ze świerków, jednak występujące na tej wysokości zbiorowisko zachowało charakter zbliżony do naturalnego. Drzewa są tam mniejsze, bardziej rozłożyste, nie rosną też tak gęsto ani równomiernie – górnoreglowy bór to mozaika kęp drzew (oprócz świerka rośnie tam m.in. jarzębina i jawor) i łąk, często o bardzo bogatym składzie gatunkowym, w którym wyróżniają się dziewięcił bezłodygowy, arnika górska i goryczka trojęściowa.

▲ Arnika górská na łące w piętrze regła górnego

Piętro subalpejskie (1250–1450 m n.p.m.), czasem nazywane piętrem kosodrzewiny, reprezentuje niemal ikoniczna dla gór sosna karłowata, która występuje najczęściej w postaci krzewów o wysokości do 3 m, tworzących rozległe, gęste zarośla. Poza Karkonoszami kosodrzewina występuje naturalnie m.in. w Tatrach, na Babiej Górze i Pilsku, a w Sudetach w Górach Izerskich. Co ciekawe, w przeszłości była sztucznie sadzona w innych sudeckich pasmach, m.in. w Górach Sowich oraz na Śnieżniku, którym próbowano w ten sposób nadać wysokogórski charakter. Dziś tego typu zabiegów już się nie przeprowadza, a sztucznie wprowadzone zbiorowiska w większości usunięto i przywrócono naturalny skład gatunkowy.

Oprócz kosówki w karkonoskim piętrze subalpejskim rosną pojedyncze świerki, a także wierzba śląska i jarzab pospolity oraz niskie zarośla borówki, bazyńny i wrzosu.

▼ Zbiorowisko roślinne piętra subalpejskiego pod szczytem Szrenicy

▲ łąka piętra alpejskiego z czerwieniącymi pędami situ skuciny

Piętro alpejskie w Karkonoszach rozpoczyna się powyżej 1450 m n.p.m. i obejmuje tylko kilka miejsc. Charakterystyczna dla niego flora występuje np. na Śnieżce oraz Wielkim Szyszaku, miejscami także w Śnieżnych Kotłach. Są to wysokogórskie murawy, składające się m.in. z situ skuciny i mietlicy skalnej. Ta pierwsza przebarwia się w charakterystyczny sposób późnym latem, nadając górskim łąkom ceglastoczerwony kolor. W szczelinach rumowisk skalnych czasem występuje wyjątkowo rzadka i cenna paproć – zmienka górską.

Jedną z ważniejszych osobliwości przyrodniczych Karkonoszy są relikty glacialne, czyli gatunki, które rosną w chłodniejszym klimacie na dalekiej Północy, a trafiły na nasze tereny w okresie zlodowaceń. Gdy temperatury wzrosły, granica ich występowania przesunęła się na północ, jednak chłodny i surowy klimat Karkonoszy, pod pewnymi względami upodabniający najwyższe partie gór do tundry, pozwolił przetrwać roślinom w odizolowanych od głównego zasięgu zbiorowiskach. Reliktami glacialnymi są m.in. wierzba lapońska, gnidosz sudecki, torfowiec Lindberga, turzycza patagońska, skalnica śnieżna oraz rozrzutka alpejska.

Niektóre karkonoskie gatunki flory są endemitami, co oznacza, że występują tylko na danym obszarze i nigdzie poza nim. Niemal w każdym przypadku są to rośliny rzadkie, wymagające szczególnej ochrony. Ich przykładami w Karkonoszach są skalnica bazaltowa, dzwonek karkonoski oraz przytulia sudecka.

Interesujące i cenne zbiorowiska roślinne towarzyszą też karkonoskim torfowiskom, czyli podmokłym obszarom, w których obumarłe rośliny rozkładają się bez udziału tlenu, tworząc pokłady torfu. W takich miejscach rosną m.in. mchy torfowce oraz wełnianeczka darniowa i turzycza bagienna. Często towarzyszą im borówki i wrzose.

▼ Torfowisko na Równi pod Śnieżką

Fauna

Świat karkonoskiej fauny, choć wyjątkowo bogaty w porównaniu do sąsiednich regionów, nosi ślady wielu wieków działalności człowieka. Nie tylko polowania, ale też znacząca ingerencja w obszary górskie, intensywne osadnictwo i zagospodarowanie otoczenia znacznie okroiły region z ostoi dzikiej zwierzyny. W rezultacie skład gatunkowy karkonoskiej fauny jest obecnie o wiele uboższy niż w przeszłości.

Już przed wiekami zniknęły z Karkonoszy niemal wszystkie duże drapieżniki. Bezpośrednie polowania oraz kurczenie się leśnych ostoi doprowadziły w XVIII i XIX w. do całkowitego wytopienia niedźwiedzi, rysi, żbików i wilków. Zdarzały się obserwacje niedźwiedzia w latach 90. XX w., jednak były to pojedyncze osobniki, które przywędrowały z innych rejonów.

Wydaje się jednak, że prowadzone od kilkudziesięciu lat po obu stronach granicy działania ochronne mogą przynieść efekty. Kilkanaście lat temu zaobserwowano powrót w te strony rysi – obecnie na terenie Karkonoszy i Gór Izerskich przebywa sześć osobników. Z kolei kilka lat temu nie małą sensacją wzbudziły potwierdzone obserwacje wilków. Wszystko wskazuje na to, że kilka z nich osiedliło się tam na stałe. Powrotu wilków nie powinni się obawiać ludzie – zwierzęta te zdecydowanie unikają kontaktu z człowiekiem i jeśli to tylko możliwe, trzymają się z dala od ich siedzib i tras. Zabezpieczenia wymagają jedynie hodowle zwierząt u podnóża gór. Zwrócić uwagę należy też na psy, dla których wilk rzeczywiście może być groźny.

▲ W ostatnich latach w Karkonoszach znów pojawiły się największe dzikie koty Europy, czyli rysie

▼ Wilk

▲ Śródziemnomorskie muflony sprowadzono w Sudety na przełomie XIX i XX w.

▼ W Karkonoszach szczególną opieką otoczone są cietrzewie w okresie godowym

Oprócz pospolitej zwierzyny, takiej jak jelenie, sarny i dziki, duże ssaki Karkonoszy reprezentuje jeszcze jeden, dość egzotyczny gatunek – muflony. Ich obecność w Karkonoszach oraz kilku innych sudeckich pasmach jest efektem działalności człowieka. Na przełomie XIX i XX w. zwierzęta te sprowadzono z Korsyki i Sardynii, aby... urozmaicić polowania. Muflony miały się stać nową, atrakcyjną zwierzyną łowną dla znudzonych jeleniami i sarnami myśliwych. Ponieważ stada były nieliczne, dochodziło do kumulowania wad genetycznych (chów wsobny). Pomimo tego muflony do dziś żyją dziko w Karkonoszach, a ich populację szacuje się na około 20 osobników.

Szczególnie ciekawym elementem karkonoskiej przyrody jest awifauna. Z ponad 300 gatunków kregowców występujących w Karkonoszach około 200 stanowią ptaki. Niemal każde karkonoskie piętro roślinne i siedlisko ma własny zestaw ptasich rezydentów. W najwyższych partiach, w skalnych ścianach kotłów polodowcowych, gniazdują sokoły wędrownie, pustułki oraz płochacze halne. Niedawno pojawiła się również para bielików, największych ptaków szponiastych w północnej Europie. Są one przedmiotem wyjątkowo starannej ochrony – tajemnicą objęta jest nawet lokalizacja ich gniazd. Okolice górnej granicy lasu, z mozaiką zarośli, łąk i torfowisk, to dom cietrzewia. Ten przedstawiciel rodziny kurowatych jest szczególnie troskliwie chroniony ze względu na gwałtownie malejącą populację tego gatunku w całej Europie. Szczególną opieką cietrzewie otacza się wiosną, w okresie tokowania, czyli godów. Ponieważ są bardzo płochliwe, ich ochrona

w tym czasie polega na zapewnieniu maksymalnego spokoju. Szlaki biegnące przez znane siedliska cietrzewi są wiosną zamykane, dlatego warto dokładnie zaplanować przebieg wędrowki.

Niżej, w górskich lasach, również żyje wiele gatunków ptaków. Wśród nich warto wymienić sóweczkę – najmniejszą europejską sowę, oraz jej niewiele większą kuzynkę – włochatkę. Zaobserwować można również derkacza, modraszkę oraz różne gatunki dzięciołów. W dolinach przy potokach występuje pluszcz – niewielki, szaro-biały ptak, który jest urodzonym nurkiem. Jego upierzenie ma niemal wodoodporne właściwości, nozdrza są wyposażone w specjalne zastawki blokujące wodę, a oczy w dodatkową powiekę pozwalającą lepiej widzieć pod wodą. Dzięki temu pluszcz potrafi wstrzymać oddech nawet na pół minuty i zanurkować na ponad metr w głąb lodowatego strumienia!

▲ Sóweczka – najmniejsza europejska sowa

Niestety, również awifauna Karkonoszy utraciła niektóre gatunki. Nie zobaczymy tam m.in. orła przedniego, pomurnika i głuszca – krewniaka cietrzewia.

Jak niemal w każdym środowisku, również w Karkonoszach najliczniejszą grupę zwierząt stanowią bezkręgowce. Jednym z najpiękniejszych jest niepylak apollo, największy dzienny motyl występujący w Polsce, którego charakterystyczne białe ubarwienie ozdobione czarnymi i czerwonymi kropkami stanowi doskonały kamuflaż. Rozpiętość jego skrzydeł może sięgać 8 cm. Motyl ten zniknął z Sudetów w XIX w., jednak w ostatnich latach podejmuje się obiecujące próby jego reintrodukcji, początkowo w pobliskich Górach Kruczych, później również w Kar-

▼ Niepylak apollo – największy dzienny motyl występujący w Polsce

